

Ситуація ставала все напруженішою, працівники відділення щоразу отримували нові листи з погрозами на свою адресу. Одна з них все-таки була реалізована. На початку травня 1905 року Олександр Іванович був поранений робітником Руденком. На посаді керівника охоронного відділення тимчасово його замінив помічник Микола Кулябко, який всіма силами намагався тримати внутрішньополітичну ситуацію в місті під контролем. В той час зусиллями відділення був попереджений бунт в одному із саперних батальйонів, дислокованих у місті. Однак через важкий стан здоров'я О. Спіридовича було звільнено від виконання обов'язків начальника відділення, і він попросився з політичним розшуком назавжди.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діяльність Київського охоронного відділення в 1903-1905 роках загалом була успішною. Його співробітники змогли попередити й розкрити цілу низку злочинів та забезпечити, наскільки це було можливим, придушення революційних виступів у Києві. За роки керівництва О. Спіридовича істотно зросла чисельність таємних агентів, що дало змогу відділенню результативно боротися з антиурядовими силами. Однак внутрішні суперечки між представниками різних державних органів, постійна зміна керівництва та недостатнє фінансування гальмували роботу Київської Охранки. Що призвело до поранення діючого начальника та залишення ним посади.

Джерела та література

1. Будницький О. В. Терроризм в російском освободительном движении: идеология, этика, психология (вторая пол. XIX – нач. XX вв.) / О. В. Будницький. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. – 399 с.
2. Дворянские роды Российской Империи / Под ред. С. В. Думина. - Том III. Князья. – М, 1996. – 302 с.
3. Ершов Ю. А. Полиция России в пореформенный период: комплектование, профессиональная подготовка и социальная защищенность, Историко-правовой аспект: Автореф. дис. канд. юр. наук. / Ю. А. Ершов. – СПб., 1998. – 27 с.
4. Жандармы России / Сост. В. С. Измозик. – СПб.: Издательский Дом Нева, 2002. – 638 с.
5. Жухрай В. М. Тайны царской охранки: Авантюристы и провокаторы / В. М. Жухрай. – Москва: Политиздат, 1991. – 336 с.
6. История сыска в России. В 2-х тт. / Авт. – сост. Кошель П. А. – М.: Полииздат, 1996. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/koshel/index.php
7. Лурье Ф. М. Царская охранка и провокация / Ф. Лурье, З. Перегудова // Из глубины времен. – Вып. 1. – СПб., 1992. – С. 73–77.
8. Лурье Ф. Политический сыск в истории России, 1649-1917 гг. / Ф. Лурье. – М.: Центрполиграф, 2006. - 389 с.
9. Перегудова. З. И. Был ли Сталин агентом Охранки? / З. Перегудова // Общая газета. – 9-15 октября 1997. – №40 (219). – С.15.
10. Перегудова З. И. Департамент полиции в борьбе с революционным движением (Годы реакции и нового революционного подъема): автореф. дис. канд. ист. наук. / З. И. Перегудова. – М., 1988.
11. Перегудова З. И. Политический сыск России: 1880-1917 / З. И. Перегудова. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2000. – 430 с.
12. Политическая полиция Российской империи между реформами. От В.К. Плеве до В.Ф. Джунковского. Сборник документов / Вступительная статья, составление и комментарии – Е.И. Щербакова. – М.: АИРО-XXI; СПб.: Алетейя, 2014. – 352 с.
13. Прайсман Л. Г. Террористы и революционеры, охранники и провокаторы / Л. Г. Прайсман. – М.: Росспэн, 2001. – 429 с.
14. Реент, Ю. А. Общая и политическая полиция России (1900-1917 гг.) / Ю. А. Реент. – Рязань: Узорчье, 2001. – 284 с.
15. Российская полиция в мундире: учеб. пособие / С. О. Гонухов, В. И. Горобцов. – М.: Рейтар, 2000. – 112 с.
16. Рууд Ч., Степанов С. Фонтанка, 16: Полицейский сыск при царях / Ч. Чууд, С. Степанов. – М.: Мысль, 1993. – 430 с.
17. Спіридович А. Записки жандарма / А.И. Спіридович. - Харьков: изд. Пролетарий, 1928. - 205с.
18. Суворов А. И. Антитеррористическая деятельность в дореволюционной России / А. И. Суворов // Социс. – 2000. – № 12. – С. 19–24.

УДК 94(477.82) «192/193»

Н. Кінд-Войтюк

МУЗЕЙНА ПОЛІТИКА ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У М. ЛУЦЬКУ У 1920-Х-1930-Х РОКАХ

Волинський музей у 1920-х-1930-х роках був вагомим осередком вивчення минулого західноукраїнських земель, пошуку, вивчення і збереження старожитностей, відродження історичних традицій, звичаїв та побутової культури місцевого населення. Дослідження та популяризація історії Волині служила могутнім засобом виховання патріотичних почуттів, джерелом формування національної гідності українського народу.

Ключові слова: Волинь, західноукраїнські землі, музей, музейні колекції, краєзнавча робота.

Volyn museum in the 1920s-1930s was an important center of Western study of the past, search, study and preservation of antiquities, revival of historical traditions, customs and consumer culture of local people. Research and promotion of the history of Volyn served as a powerful means of educating patriotism, national dignity source of the Ukrainian people.

Key words: Volyn western lands, museum, museum collections, local history work.

Одним із важливих завдань сучасної історичної науки є вивчення минувшини окремих регіонів України. Дослідження та популяризація історії Волині музеями служать могутнім засобом виховання патріотичних почуттів, джерелом формування національної гідності українського народу. Музеї відіграють велику роль у збереженні історико-культурних цінностей нашої держави.

Важливе місце у вирішенні завдань охорони національних історичних пам'яток належить узагальненню досвіду краєзнавчої роботи, вивчення і збереження культурної спадщини у минулому, в тому числі протягом 1920-х – 1930-х років у межах Західної Волині, яка у зазначений період перебувала під владою Другої Речі Посполитої. Вагомим осередком дослідження минулого Західної України 1920-1930-х років пошуку, вивчення і збереження його старожитностей, відродження історичних традицій, звичаїв та побутової культури місцевого населення став Волинський музей.

Досліджувана тема була предметом розгляду окремих авторів. Так, вона знайшла часткове висвітлення у статтях А. Силюка, О. Ошуркевича, В. Дмитрука [11; 10; 6]

Метою даного дослідження є розкриття головних особливостей музейної політики Другої Речі Посполитої, характеристика заснування та становлення Волинського музею у 1929-1939 роках.

За Ризьким мирним договором від 18 березня 1921 року Західна Волинь увійшла до складу Польщі. Внаслідок адміністративно-територіального поділу було утворене Волинське воєводство з центром у Луцьку.

У Другій Речі Посполитій своєрідним координатором діяльності музеїв, захисту їх інтересів виступав Союз музеїв Польщі, створений ще у квітні 1914 році у Кракові. До Союзу входили директори різних музеїв міжвоєнної Польщі. Його завдання полягали у підтримці взаємних відносин між музеями і музеологами Речі Посполитої, захисті інтересів музеїв та їх працівників, організації курсів для директорів місцевих музеїв, співпраці з фаховими науковими і науково-популярними виданнями, популяризації музейних збірок серед громадськості, ін [18, 221-223].

Функціонування музейних закладів Польщі здійснювалося спочатку на підставі положень, укладених Союзом музеїв ще перед відродженням Польщі у листопаді 1918 року, а згодом – законом від 28 березня 1933 року про опіку над державними музеями [12, s. 29]. Згідно нього керівництво музеями у наукових, мистецьких, організаційних, технічних та інших питаннях покладалося на міністра віровизнань і народної освіти, який затверджував статут музеїв і надавав дозволи на їх відкриття.

Дорадчим органом влади у музейній політиці виступала Державна музейна рада Міністерства віровизнань і народної освіти [13, арк. 2]. Вона мала такі завдання: займатися проблемами музейництва Другої Речі Посполитої, надавати міністру звіти про свою діяльність і витрачені кошти на ці потреби. До складу Державної музейної ради входило 16 осіб: 9 членів призначалися міністром віровизнань і народної освіти, 7 членів обирав Союз музеїв Польщі (їх згодом затверджував міністр віровизнань і народної освіти). Повноваження членів ради закінчувалися через 3 роки. Раду очолював сам міністр віровизнань і народної освіти чи його заступник [14, s. 103].

Закон від 28 березня 1933 року про опіку над державними музеями визначав поняття „музей”. Державними музеями вважалися всякі збори мистецтва, культури і природи, організовані за науковим, мистецьким, пам’яткоохоронним принципами, що перебувають у власності держави, уряду, громадських організацій, товариств чи приватних осіб [12, s. 29].

За законом визначилися 3 типи музеїв: центральні; в університетських містах (Варшава, Краків, Львів, Познань і Вільно); окружні (розміщені у воєводських центрах) та регіональні музеї [12, s. 84]. Музеї мали за мету „лідносити і поширювати знання і культуру з дотриманням ідеалів правди, добра і краси через служіння Речі Посполитій, народу і людству” [12, s. 85]. Завдання музеїв полягали у нагромадженні старожитностей з історії та здобутків культури, у збереженні збірок згідно наукових засад, науковій праці, виставленні музейних експонатів на огляд громадськості, навчанні відвідувачів і на цій підставі пробудження зацікавленості скарбами культури і природи та вихованні естетичного смаку. Засобами для реалізації мети і завдань вважалися встановлення розмірів і хронологічних рамок збірок, утримання їх в належному стані (інвентаризація, каталогізація та ін.), популяризація музейних зібрань через видання друкованих праць, лекцій; виставки матеріалів тощо [14, 211-212].

Враховуючи на тлі багатой історико-культурної спадщини Волині таку незавидну ситуацію з станом музейництва, а також беручи до уваги й політичний фактор, представники інтелігенції Волині, переважно польської, почали порушувати питання про доцільність організації на теренах воєводства нових музейних закладів. Воно неодноразово піднімалося на сторінках періодичної преси того часу, обговорювалося у колі науковців і громадськості краю. Так, у другій половині 1920-х років між її представниками К. Пшемиським, Я. Гоффманом, А. Савицьким, Я. Фітцке та іншими зав’язалася дискусія, яка продовжилася у 1930-х роках, про перспективи формування музейної мережі на Волині та принципи музейної політики в краї.

Учасники дискусії висловили думку про необхідність створення тут нових музеїв. При цьому вони враховували, що влада не фінансуватиме провінційні музеї. Тому значні надії у цій справі науковці покладали на фінансове сприяння з боку громадськості. Так, К. Пшемиський пропонував створити музей у кожному повітовому центрі Волинського воєводства. Регіональний музей він передбачав відкрити у місті Луцьку. К. Пшемиський підкреслював, що населення повітів, де будуть створені подібні заклади, повинне розуміти практичну цінність музеїв у справі подальшого культурного розвитку краю. Він наголошував на необхідності утримання у кожному повітовому місті силами місцевої громадськості самодіяльних музеїв, що носили б насамперед навчальний характер.

Я. Гоффман, враховуючи особливості даного регіону і рід занять місцевих жителів, пропонував на території воєводства створити три, максимум чотири музеї. Позиція А. Савицького полягала у доцільності функціонування на Волині єдиного центрального музею, що зосередив би в своїх руках всю дослідницьку, у тому числі збиральницьку і пам’яткоохоронну роботу.

Особливим було бачення даної проблеми з боку польського вченого і музеєзнавця Я. Фітцке. Основні положення його музеєзнавчої програми можна охарактеризувати наступним чином:

- визнання доцільності створення і функціонування у краї багатьох музейних осередків (там, де для цього є наукові, фінансові, організаційні можливості);
- повітові музеї повинні мати насамперед пам’яткоохоронний характер, цікавиться всіма видами пам’яток, але не всіма поповнювати власні колекції; недопустимо зберігати у маленьких музеях чи приватних збірках пам’ятки археології, яким найбільше загрожує зникнення чи рівнозначна зникненню депаспортизація; за винятком кількох зразків предмети археології, як і архівні збірки, мають передаватися у великі наукові центри;
- право головного музею воєводства вести згідно своїх планів збиральницьку роботу на всій його території, а по можливості, охопити нею історичну Волинь;
- співпраця у галузі музейного будівництва на Волині владних органів і громадських наукових та культурно-освітніх об’єднань (Польське краєзнавче товариство, Волинське товариство приятелів наук, ін.), навчальних установ, залучення до цієї справи провідних університетських центрів країни;
- керівна роль музею Волинського товариства приятелів наук у Луцьку, який має не централізувати все музейне життя краю, а узгоджувати плани роботи закладів, визначати – за погодженням із засновниками і в інтересах всієї Волині – спеціалізацію окремих музеїв, усувати зайву конкуренцію у зборі матеріалів, надавати методичну допомогу [19].

Перші підсумки дискусії були підведені під час роботи вересневої (1928 року) Волинської виставки народних промислів, на якій були представлені високохудожні самобутні килими, рушники, вироби з лози, експонувалися рукописи та стародруки, іконографічні матеріали [11, 7]. Враховуючи кількість та якість представлених тут предметів, що відбивали специфіку історичного минулого та культурної спадщини Західної Волині і могли стати базою для початку функціонування тут повноцінного музейного закладу, наявність Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам’ятками старовини, а також приймаючи до уваги суттєве узгодження поглядів вищезгаданих науковців щодо характеру майбутнього музею (як регіональної центральної установи такого зразка), було вирішено організувати такий музей у Луцьку.

Відкриття Волинського музею відбулося 16 червня 1929 року під час офіційного візиту на Волинь президента Речі Посполитої І. Мосціцького [1, арк. 2-3]. Повідомлення про цю подію та розповідь про заклад вмістив часопис „Przegląd Wołyński”. На думку преси, його завдання цілком очевидні: „Волинський музей ... має завдання не лише збирати різноманітні зразки пам’яток, але й поширювати знання про ті пам’ятки культури й мистецтва і любов до них, досліджувати терен Волині, її природу, пам’ятки історії, етнографії і т.п. Він повинен розповсюджувати відомості про Волинь через музейні виставки”.

Спочатку музей знаходився під патронатом Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам’ятками старовини. У 1935 році Волинський музей став науковим закладом, що підпорядковувався Волинському товариству приятелів наук [15, s. 32]. Він отримав статус регіонального музею, діяльність якого поширювалася на територію Волинського воєводства і яку регламентував статут, укладений у тому ж 1929 році [15, s. 46]. За статутом на чолі музею стояв директор, який керував музейними збірками і фондами, складав звіти про роботу музею, ін. [5, арк. 8]. Керувати новоствореним музейним закладом запросили відомого польського етнографа, колекціонера, музеєзнавця О. Прусевича. Пізніше директором музею став Ю. Нець [16, s. 32]. Волинським музеєм опікувалася й музейна рада, до складу якої входили директор, представники наукових товариств, яким підпорядковувався заклад, а також громадськості воєводства. На утримання музею щорічно з міського бюджету виділялося 15 тис. злотих [8, арк. 1].

Значну частину перших експонатів Волинського музею склали предмети Волинської виставки народних промислів 1928 року, що були спеціально придбані для цієї цілі [7, арк. 1]. Відповідно систематизовані за видовими і тематичними ознаками, експонати розмістилися у кількох, порівняно невеликих, мало пристосованих для музейного експонування залах взятого в оренду

у місті Луцьку приміщення по вулиці Ягеллонській, 91. Згодом музей знаходився по вулиці Сенкевича, 31. Для його потреб передбачалося спорудити спеціальну двоповерхову будівлю [8, арк. 2]. Однак цей проект так і не був реалізований через нестачу потрібних коштів.

Волинський музей працював щодня з 10 до 18 години з перервою від 14 до 16 години. У свята музей був відчинений з 13 до 17 години. Вхідний квиток коштував від 50 грошей до 1 злотого в залежності від статусу відвідувачів [4, арк. 6]. Для активнішого огляду музейних збірок широкими колами громадськості і пропаганди історії Волині музей встановив пільги для школярів і військових. Зокрема, для учнів квиток до музею коштував 25 грошей [3, арк. 26]. Щороку музей відвідувало від 1 до 3 тисяч осіб. Так, у 1931 році музейні експонати оглянуло 1450 осіб, у 1936 році – 2474 особи. В останньому випадку у музеї за оплату побувало 1839 осіб, безкоштовно – 635 осіб. З числа цих відвідувачів молодь склала 1571 особу [9, арк. 1].

З самого початку функціонування музею визначилась його структура. Музей поділявся на фахові відділи – природничий, археологічний, історико-мистецький та етнографічний – на чолі яких стояли хранителі. Обов'язки хранителя полягали в керівництві науковою і музейною працею у своєму відділі, проведенні інвентаризації музейних збірок, контролю за роботою працівників музею, підготовці і подачі директорові звітів про проведену діяльність, ін. [5, арк. 8]. За пропозицією музейної ради для роботи у відділах призначались асистенти [17, s. 44].

Одне з провідних місць у структурі музею посідав природничий відділ. Він містив багату колекцію рослин, матеріали з геології та мінералогії. В археологічному зберігалися кістки викопних тварин, бронзові вироби, посуд культури шнурової кераміки, урни лужицької культури, кам'яні сокирки та крем'яні стріли. Його завідувачем був магістр Я. Фітцке.

Дещо специфічним, різноплановим щодо експонатів був історико-мистецький відділ. Чільне місце займала тут велика колекція кахлів XIV – XIX століть – ренесансових, барокових, майстерно оздоблених стилізованим рослинним орнаментом, зразки порцеляни з Корця і Баранівки, фаянсу з Городниці, Полонного, Славути. Увагою відвідувачів користувались цінні зібрання документів – диплом князя Федора Чарторийського, луцького старости на село Дядьковичі з добре збереженими восковими печатками (1536 рік), привілей Владислава IV для містечка Милянєвичі (1646 рік), два рукописних Євангелія XVI століття, Осьмогласник, Службеник, Октоїх, Діянна Апостолів та ін. Волинське малярство було представлене іконами Святої Покрови з Межиріччя Острозького (XVI ст.), Св. Софії та її трьох дочок – Віри, Надії та Любові, Св. Василя (XVII ст.), вишитим на шовку образом Почаївської Божої Матері (1774 рік), портретами єпископа Афанасія Шептицького, Яноша і Беати Острозьких (XVIII ст.). Тут же зберігалася відзнака Українських січових стрільців із зображенням лева та написом „У.С.С. 1914 рік”, колекція паперових грошей, випущених 1919 року у Кременці, Рівному, Луцьку. Серед інших експонатів цього відділу варто відзначити зібрання невеликих хрестиків та образків, що походять з XVI – XVII ст., прикраси з гробу воеводи А. Киселя, похованого у селі Низкиничі Володимирського повіту, колекцію стародавньої зброї та сонячних годинників.

Історико-мистецький відділ містив у своєму складі й нумізматичну колекцію, представлену понад 40 скарбами, переважно XVI століття. Однією з найцінніших знахідок став знайдений 1934 року у Гнідаві – передмісті Луцька – скарб монет XVI століття, в якому знаходилось 188 півгрошей Олександра Ягеллончика, 251 литовський півгрош Сигізмунда Старого, 379 півгрошів Сигізмунда-Августа.

Дві зали займав етнографічний відділ, укомплектований матеріалами ткацтва і вишивки, рільництва і рибальства, гончарними виробами з Кульчина, Рокити, Дубровиці, Острога. До послуг дослідників при музеї були організовані картотека матеріалів з археології і етнографії Волині, краєзнавча бібліотека, невелика технічна майстерня для реставрації пам'яток.

Колекції Волинського музею комплектувались різними шляхами. Ними служили безкоштовні передачі експонатів від приватних осіб та організацій, купівля реліквій, науково-пошукові експедиції працівників самого музею – насамперед археологічні – та ін. В результаті цього у 1931 році відділ археології поповнився такими експонатами: двома кам'яними урнами з Острога, великим базальтовим молотом, знайденим у селі Хворостів Володимирського повіту, чаркою, кістяним гробенем, двома бронзовими шпильками з готської могили у селі Гірка Полонка Луцького повіту, ін. Нумізматичний і етнографічний зали музею розширили свої експозиції такими речами: 120 монетами польського короля Сигізмунда-Августа, знайденими у селі Доманики Вишгородської гміни, 164 монетами від пана Червінського, 284 монетами із скарбу XVII століття з Сарненського повіту, 106 писанками з Горохівського, Володимирського, Кременецького повітів, ін. [20. – 1932. – 24 kwietnia]. Різноманітні знахідки, матеріали з власних колекцій передавали музеєві жертводавці і у другій половині 1930-х років. Так, станом на 1 січня 1938 року 137 благодійників передали музеєві 864 предмети старовини, в тому числі й цілі їх комплекти. Серед них були директор музею П. Беднарський, який передав срібну обручку, зуб моржа і унікальні книги, повітовий староста Г. Бонкович – шкільний загальноосвітній атлас 1809 року і пам'ятні медалі, інженер С. Помикальський з Кременця – кам'яну сокиру [2, арк. 8].

У загальній системі діяльності музею особливе місце займали питання збору та вивчення етнографічних матеріалів. З цією метою було проведено ряд експедиційних виїздів у різні повіти Волинського воєводства. Водночас окремі знахідки, матеріали із власних колекцій передавали музеєві жертводавці. Волинські етнографічні матеріали стали об'єктом досліджень С. Турковського (народні промисли), А. Гузовської (техніка вишивки), Я. Гоффмана (писанки) та ін. Проблема етнографії Західної Волині у різні роки займалися наукові співробітники музею А. Прусевич, З. Леський. Значна увага приділялася вивченню побуту польських поселенців, караїмів.

Завдяки використанню різних форм роботи щодо поповнення експозиції Волинського музею його фонди значно зросли. Якщо на початку 1930-х років у музеї згідно інвентарних книг нараховувалось 4375 експонатів, то після реорганізації музею у 1935 році він нараховував вже близько 9 тисяч предметів старовини [10, 42]. Дослідниця з Познані О. Карпінська, ознайомившись із збірками та роботою музею, в одному з номерів часопису „Волинська земля” за 1938 рік писала: „Музей той, піднесений до характеру наукового закладу в повному значенні цього слова, знаний фаховим персоналом, свідомий своїх завдань” [10, 42].

Таким чином, вагомими осередками вивчення минулого, дослідження і збереження пам'яток Волинського воєводства у 1920 – 1930-х роках стали музейні заклади. Їм належить заслуга у відродженні й поширенні історичних традицій, народних звичаїв та побутової культури українського та інших народів, які заселяли цей регіон. Одним з найпотужніших музейних закладів став Волинський музей, створений 1929 року в місті Луцьку. Він мав чотири основні відділи: природничий, археологічний, історико-мистецький та етнографічний.

Колекції Волинського музею комплектувались різними шляхами: через науково-пошукові експедиції його працівників, безкоштовні передачі експонатів від приватних осіб та організацій, купівлю реліквій, ін. У загальній системі діяльності Волинського музею особливе місце посідали збір та вивчення археологічних і етнографічних матеріалів. З цією метою проводилися систематичні експедиційні виїзди в різні повіти Волинського воєводства. Завдяки їм вдалося, зокрема, укомплектувати обширну етнографічну збірку музею. Для збору та опису етнографічних та інших знахідок керівництво закладу розробило спеціальну анкету, яку для ознайомлення громадськості друкувало в пресі.

Завдяки подвизницькій діяльності музейних працівників і представників науково-громадських осередків Волині у музеях краю були зібрані багаті колекції предметів минулого, чимало з яких сьогодні є невід'ємною частиною культурної спадщини українського народу. Зосереджені у фондах Волинського музею та інших музеїв, що працювали на теренах воєводства, вони – поряд з архівними збірками – стали цінним джерелом з історії України та її регіонів. Оригінальні пам'ятки матеріальної і духовної культури волинських музеїв змогли чітко окреслити роль і місце автохтонного населення краю в історії Східної Європи, показати

його непересічну значущість на тлі минувшини Речі Посполитої. Зібрані, ретельно збережені, науково опрацьовані, розміщені і художньо оформлені згідно з тематико-експозиційними планами у цілісну постійну чи тимчасову експозицію, вони у міжвоєнний період гідно репрезентували сторінки минулого Волині. Через них молодь активно прилучалася до історичних знань та досвіду старших поколінь.

Джерела та література

1. Волинський краєзнавчий музей (далі – ВКМ), Друковані матеріали, №34235
2. ВКМ, Персоналії, №4960
3. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 2, спр.127
4. Державний архів Волинської області, ф. 158, оп. 1, спр. 705
5. Державний архів Рівненської області, ф. 160, оп. 1, спр. 75
6. Дмитрук В., Рудецький П. Польські дослідники оборонних споруд Луцька міжвоєнного періоду/ В. Дмитрук, П. Рудецький //Zamojsko – wołyńskie zeszyty muzealne. T. II. – Zamość: Muzeum Zamojskie w Zamościu, 2004. – S. 197-202.
7. Львівська наукова бібліотека імені В.Стефаніка Національної академії наук України (далі – ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України), відділ рукописів, ф. 88, спр. Прус 109
8. ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф.88, спр. Прус 136
9. ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 88, спр. Прус 139
10. Ошуркевич О. Етнографія Волинського музею у Луцьку (1929-1939 рр.) / О. Ошуркевич// Тези наукової конференції до 100-річчя Волинського єпархіального сховища, 18-20 травня 1993 р. – Житомир: Житомирський обласний краєзнавчий музей, 1993. – С. 41-42
11. Силук А. Волинський краєзнавчий музей: сторінки історії формування колекції / А. Силук // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск II. - Луцьк: Надстир'я, 1999. – С. 5-8
12. Archiwum Akt Nowych (далі – ААН), zesp. 14, sygn. 6998
13. ААН, zesp. 14, sygn. 6999
14. ААН, zesp. 14, sygn. 7001
15. ААН, zesp. 14, sygn. 7006
16. ААН, zesp. 14, sygn. 7028
17. ААН, zesp. 14, sygn. 7030
18. Bochowski Z. Związek muzeów w Polsce / Z. Bochowski // Nauka Polska. – 1935. – Т. XX. – S. 221-223.
19. Fitzke J. Muzeum ks. Ostrojskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrogu i uwagi na temat polityki muzealnej na Wołyniu / J. Fitzke // Zemia Wołyńska. – 1939. - № 1. – S. 56
20. Ziemia Wołyńska. – 1921 – 1939 pp.

УДК : 373. 5(477.81):061.2-053.5/.6 (477.81/.82) «1923/1930»

В. Добровичська

РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ – ОСЕРЕДОК ПЛАСТОВОГО РУХУ НА ВОЛИНІ (1923–1930 РР.)

У статті проаналізовано участь учнівської молоді Рівненської української приватної гімназії у молодіжній національно-патріотичній організації «Пласт». Показано співпрацю волинського і галицького «Пласту». Виокремлено активних гімназистів – учасників пластового руху на Рівненщині. З'ясовано причини ліквідації польською владою «Пласту» на території Волинського воєводства.

Ключові слова: Рівненська українська гімназія, «Пласт», Волинь, Галичина, скаутський рух.

The participation of students of Rivne Ukrainian private gymnasium in the youth national-patriotic organization «Plast» was analyzed in the article. The cooperation of Volyn and Galician «Plast» was shown. The active high-school students – members of Rivne plast movement were determined. The reasons of an abolition of «Plast» by the Polish authorities in the Volyn province were clarified.

Key words: Rivne Ukrainian Gymnasium, «Plast», Volyn, Galicia, the scout movement.

Свідома патріотична волинська молодь у 20-х роках долучилася до скаутського руху, який знайшов своїх прихильників в Україні ще з початку ХХ ст. На західноукраїнських теренах перша молодіжна організація «Пласт» виникла 1911 р. у Львові, а назву від англійського Scout (розвідник), запропонував син Івана Франка – Петро. Організація базувалася на оригінальній системі філософсько-ідеологічних поглядів, вирізнялася власною педагогічною системою і чітко окресленим способом життя, а ідейні засади «Пласту» набули виразного національного змісту [14, с. 267]. П. Франко послуговуючись назвою «Пласт» уважав, що вона відповідала організаційному змісту назви скаут і означала «передні, стежі, значить пластуни мають бути передовиками, що йдуть вперед, шукають добрих і певних доріг для своєї нації і людства» [1, арк. 6 зв.].

Першими організаторами «Пласту» в Галичині були Іван Чмола, Петро Франко та Олександр Тисовський. Вони розрізнено створили молодіжні гуртки, які швидко знайшли своїх прихильників. Два останніх діяли при львівських гімназіях і не носили мілітарного характеру, на відміну від гуртка І. Чмоли, в якому провідною ідеєю було визволення України, а члени його гуртка стали першими організаторами Українських січових стрільців [1, арк. 1].

Від другої половини 1912 р. пластуни запропонували ідейне гасло «Клич кинемо», щоб у своїх лавах згуртувати якомога більше молоді з Галичини та Буковини. Це принесло вагомі результати, бо вже 1914 р. гуртки діяли в 37 населених пунктах, а в окремих місцевостях створили одночасно декілька гуртків. Із часом пластові відділи координували свою працю, прийняли статут і обрали керівний склад. Головою Пластової Управи став О. Тисовський, а замісником – П. Франко. Для знайомства широкого загалу з пластовим рухом організатори видали друком брошури «Пластовий однострій», П. Франка «Пластові гри і забави», а також перший підручник О. Тисовського «Пласт» (1913 р.). На першому з'їзді, який відбувся у квітні 1913 р. затвердили пластовий однострій, а О. Тисовський запропонував увести перші пластові відзнаки [1, арк. 6 зв.–9].

У Галичині під час Першої світової війни члени «Пласту» входили до легіону Українських січових стрільців, брали участь у становленні Західноукраїнської Народної Республіки, долучилися до української Галицької армії, поклавши своє життя в українсько-польській війні 1918–1919 рр.

Події української революції 1917–1920 рр. сприяли політичному і національно-культурному пробудженню волинян. За короткотривалий період існування Української держави населення знайомилося із українською історією і літературою. У селах і містах культурний простір заповнювала просвітницька робота громадських активістів із населенням через створення аматорських